

Kubovčáková, Zuzana

Vondráčková, Šárka (editor)

Život a smrt' z pohľadu buddhizmu a šintó: ženy a mníšky v pútnickej oblasti Kumano

In: Bělka, Luboš; Kovács, Attila; Krob, Josef; Kubovčáková, Zuzana; Papoušek, Dalibor; Václavík, David; Zbírál, David. *Konec světa*. Vondráčková, Šárka (editor). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 44-63

ISBN 978-80-210-6951-0; ISBN 978-80-210-6954-1 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130651>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Život a smrť z pohľadu buddhizmu a šintó: Ženy a mníšky v pútnickej oblasti Kumano

Zuzana Kubovčáková (Ústav religionistiky FF MU)

*„Rozdiel medzi životom a smrťou je iba okamžik myšlienky:
posledný okamžik myšlienky v tomto živote podmieňuje
prvý okamžik myšlienky v takzvanom ďalšom živote,
ktorý je v skutočnosti pokračovaním rovnakého plynutia...“⁸⁰*

Úvod

Náboženská situácia v historickom Japonsku je definovaná spolupôsobením dvoch hlavných tradícií – buddhizmu a šintó – ktoré spočiatku existovali oddelene a bez vzájomného vplyvu. Na jednej strane figurovalo staroveké šintó ako pôvodné a najstaršie japonské náboženstvo, rozšírené medzi obyvateľmi japonských ostrovov pred príchodom buddhizmu, prírodné náboženstvo uctievané božstvami nebies a zeme nazývané *kami* 神. Na druhej strane stál buddhizmus ako systematický nábožensko-filozofický systém, ktorý si v priebehu tisícročného vývoja naprieč ázijským kontinentom našiel v polovici 5. storočia svoju cestu aj do Japonska, aby sa počas nasledujúcich storočí dostal na úroveň štátnej doktríny rozširovanej s podporou cisárskeho rodu. Buddhizmus aj z tohto dôvodu predstavoval v stredovekom Japonsku spoločensky dominantnú tradíciu, náboženstvo panovníckeho rodu a dvorskej aristokracie, ktoré sa spájalo so vzdelanosťou a blahobytom. Naopak šintó ostalo vierou obyčajného človeka, vierou v prírodné sily a božstvá spojené s poľnohospodárskym cyklom, ktoré sídlili v stromoch, riekach, vodopádoch, kameňoch, poliach a horách všade navôkol.

80 Walpola Rahula, *What the Buddha Taught* (Revised and Expanded Edition with Texts from Suttas and Dhammapada), New York: Grove Press 1976, 34.

Nemôžeme však povedať, že by následný vývoj oboch tradícií prebiehal izolovane a bez vzájomného kontaktu medzi šintó a buddhizmom, práve naopak. Prirodzeným chodom udalostí a vzájomným pôsobením oboch tradícií došlo už krátko po uvedení buddhizmu do Japonska k obojstrannému prelínaniu medzi ním a šintó, ktoré dalo vzniknúť špecifickému obrazu stredovekého japonského náboženstva. O konkrétnom prípade a spôsobe tohto prelínania medzi domácou tradíciou šintó a importovaným buddhizmom ilustrovanom na prípade pútnickej oblasti Kumano, ktorá bola v japonských náboženských dejinách ojedinelým príkladom horského regiónu, prístupného nielen mužom, ale aj ženám, bude pojednávať práve tento text. Význam Kumana ako pútnickej oblasti otvorenej ženám, rovnako ako aj rola mníšok pôsobiacich v tomto kraji, tzv. Kumano *bikuni* 熊野びくに・熊野比丘尼, budú prezentované z viacerých perspektív vychádzajúcich z oboch dominantných náboženských tradícií historického Japonska, ktoré čitateľovi priblížia ženy ako náboženské a biologické bytosti. Cieľom je poukázať na rolu a postavenie ženy, ktorá bola z pohľadu dobovej japonskej religiozity na základe svojho prirodzeného spojenia s pôrodom a rodením vnímaná ako nečistá bytosť. Prostredníctvom tejto paralely, ktorá vychádzala z jej biologicky determinovanej spojitosti s menštruacnou a pôrodnou krvou, bola žena zároveň považovaná za bytosť, ktorá je v kontakte nielen so zrodom a pôrodom, ale v duchu tej istej úvahy aj so životom a smrťou. Tento text preto ponúka perspektívu začiatku a konca, života a smrti z pozície jednotlivca, menovite z pozície ženy v Japonsku v stredovekých obdobiach Heian (794–1185) a Kamakura (1185–1333).

Japonský náboženský synkretizmus

Fenomén šintó-buddhistického synkretizmu (po japonsky *šinbucu šúgó* 神仏集合), ktorého počiatky je možné zaznamenať v období Heian, je zásadným špecifikom pri pojednávaní problematiky japonských náboženstiev v priebehu dejín. V praxi sa šintó-buddhistický synkretizmus prejavil napríklad predčítaním buddhistických sútier pred šintó božstvami,⁸¹ vymenovávaním buddhistických mníchov zodpovedných za

81 V prípade významnej svätyne Kasuga k tejto udalosti došlo po prvýkrát v roku 859 na základe obdobnej praxe, zaužívanej v iných šintó svätyniach v hlavnom meste približne od 8. storočia. Mnisi z chrámu Kófukudži, ktorý susedil so svätyňou Kasuga, v hlavnej siene svätyne predčítali a kázali na Sútru Vimalakirtiho. Celý rituál bol venovaný Kamatarimu z rodu Nakatomi, zakladateľovi rodu Fudžiwara, ktorý bol ako významný predok rodu považovaný za božstvo *kami*. Alan Grapard, *The Protocol of the Gods: A Study of the Kasuga Cult in Japanese History*, Berkeley – Los Angeles – Oxford: University of California Press 1992, 76.

vykonávanie rituálov pre šintó božstvá *kami*⁸² a budovaním šintó svätých v priestoroch buddhistických chrámov.⁸³ Myšlienka šintó-buddhistického synkretizmu je úzko spätá aj s ďalším charakteristickým javom japonskej stredovekej religiozity, a tým je teória o zlučovaní medzi šintó *kami* a buddhistickými božstvami – buddhami – nazývaná tiež teória o buddhistickej podstate japonských božstiev (po japonsky *hondži suidžaku* 本地垂迹⁸⁴). Na základe tejto koncepcie boli *kami* vnímané optikou buddhistického učenia, a preto boli rovnako ako všetky ostatné bytosti považované síce za božstvá, ale trpiace, ktoré súčasne prahnú po tom, aby mohli načúvať Budhovmu učeniu, dharme. Buddhistické božstvá sa teda považovali za bytosti, ktoré preukázali Japoncom svoj súcit a objavili sa v ich vzdialenej zemi, na samom okraji buddhistického sveta, ako dočasné emanácie pôvodných indických božstiev v podobe lokálnych *kami*, ktoré sú na základe tejto logiky považované za miestne (t.j. japonské) podoby buddhov a bódhisattvov.⁸⁵

Kami, pôvodne miestne božstvá nebies a zeme, začali byť postupom času považované za ochrancov buddhistickej dharmy, ktoré sa môžu stať bódhisattvami, t.j. bytosťami na ceste k prebudeniu, usilujúcimi o vyslobodenie všetkých. Inými slovami povedané boli *kami* vnímané ako božstvá, ktoré majú schopnosť pomôcť trpiacim na ich ceste k prebudeniu, a preto rovnako, ako sa ľudia obracali o pomoc a spásu k buddhom, mohli vo svojich modlitbách adresovať aj šintó *kami*. V konečnom štádiu vývoja myšlienky o zlučovaní *kami* a buddhov došlo k identifikácii medzi oboma skupinami božstiev, dôsledkom čoho boli *kami* považované za lokálne – špecificky japonské – prejavy buddhov a bódhisattvov, ktoré vedú ľudí k vyslobodeniu z kolobehu znovuzrodení zažívaných v sansáre. K vyššie popísanému blízkemu spolupôsobeniu a v podstate aj k zlúčeniu pôvodných japonských šintó božstiev *kami* a buddhistických božstiev došlo aj v kraji Kumano, dôležitej pútnickej oblasti nachádzajúcej sa južne od hlavného mesta Kjóta. V tomto regióne sa totiž rozšírili a udomácnili náboženské prejavy, ktoré boli charakteristické práve pre túto oblasť, tzv. viera oblasti Kumano, *Kumano šinkó* 熊野信仰, spájajúca prvky buddhizmu a šintó, nakoľko tieto hory a ich božstvá boli odnepamäti rovnako významné pre obe tradície.

82 Susan Tyler, „Honji Suijaku Faith“, *Japanese Journal of Religious Studies* 16/2–3, 1989, 227–250, 237.

83 Mark Teeuwen – Fabio Rambelli (eds.), *Buddhas and Kami in Japan: Honji suijaku as a combinatory paradigm*, London – New York: RoutledgeCurzon 2003, 1.

84 Spojenie *hondži suidžaku* vyjadruje lokálne japonské prejavy pôvodných buddhistických božstiev. *Hondži* 本地 doslova znamená „pôvodná zem“, čím sa myslí India, rodisko buddhizmu, avšak toto slovo sa obvykle prekladá ako „pôvodné tvary“ (*original forms*) a označuje buddhistické božstvá – buddhov a bódhisattvov. Slovo *suidžaku* 垂迹 v preklade znamená „predávané stopy“ (v angličtine obvykle prekladané ako *local traces*), teda miestne prejavy, manifestácie buddhistických božstiev v Japonsku, ktoré v kontexte pôvodného šintó predstavujú prírodné sily a božstvá *kami*.

85 Viac k tomu viď M. Teeuwen – F. Rambelli (eds.), *Buddhas and Kami in Japan...*

Kumano v buddhistickej a šintó tradícii

Oblasť Kumano je spomínaná už v starovekých japonských kronikách *Kodžiki* a *Nihonšoki*, najstarších japonských literárnych pamiatkach, ktoré sú prvými nábožensko-historickými textami predstavujúcimi japonské božstvá *kami*, ich pôvod a vzťah s panovníckym rodom. V kronike *Kodžiki* (spísanej v roku 712) sa Kumano uvádza v súvislosti s pochodom legendárneho cisára Džinmu, údajného zakladateľa japonského cisárskeho rodu, smerom na východ. Džinmu sa z južného ostrova Kjúšú vydal spolu so svojim bratom smerom k oblastiam dnešnej Okajamy a Ósaky, až dorazili do „miest nazývaných Medvedí les“ (*kuma no*), kde sa im pred „očami hmlisto zjavoval a opäť mizol obrovský medveď“.⁸⁶ Nie je nezaujímavé, že v súvislosti s týmto miestom, Kumano, sa Džinmu po prvýkrát v kronikách spomína ako „cisár, potomok nebeských bohov“.⁸⁷ V kraji Kumano okrem toho Džinmu obdržal od svojich ochrancov, nebeských božstiev, magický meč. Božstvá ho súčasne varovali, aby nepostupoval ďalej do vnútrozemia, pretože „spurných bohov je príliš veľa“, a preto z neba zoslali „na zem obrie osemstiahového havrana“, ktorý mal Džinmuovi ukázať správnu cestu.⁸⁸ Havran je ako posol miestnych božstiev dodnes symbolom nielen celej oblasti Kumano, ale aj ochranným zvieraťom, ktorého amulety (obr. 1) kumanské mníšky rozdáujú miestnym pútnikom. Podľa druhej cisárskej kroniky menom *Nihonšoki* (spísanej v roku 720) sa v oblasti Kumano zároveň nachádza podsvetná krajina Jomi, krajina zosnulých bytostí, do ktorej sa odobrala bohyňa Izanami po tom, čo si pri pôrode boha ohňa spálila lono.⁸⁹

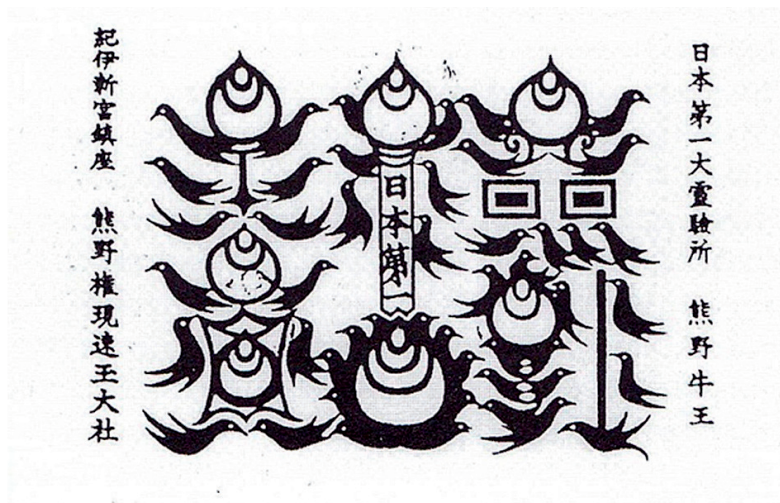
86 Karel Fiala, *Kodžiki: Kronika dávného Japonska*, Praha: ExOriente 2012, 136.

87 K. Fiala, *Kodžiki...*, 136. Džinmuovo „cisárstvo“ je historicky sporné, keďže udalosti tohto obdobia, popisované v kronike *Kodžiki*, pochádzajú z mýtického Veku božstiev 神世 a doby vládnutia legendárnych japonských panovníkov. Tých dejiny na základe tradičných letopočtov radia do 6. storočia pred našim letopočtom, ktoré však vývojovo odpovedá historickému obdobiu Džómon, kedy v Japonsku prevládala predpoľnohospodársky spôsob života a obživy, charakterizovaný relatívne izolovanou existenciou skupín lovcov a zberáčov. Viď napríklad Gina Barnes, *State Formation in Japan: Emergence of a 4th-century ruline elite*, London: RoutledgeCurzon, 2007; Edward Kidder, *Himiko and Japan's Elusive Chiefdom of Yamatai: Archaeology, History, and Mythology*, Honolulu: University of Hawai'i Press, 2007; alebo Zuzana Kubovčáková, *Politizácia božstiev kami a vytváranie naratívnej ideológie v starovekom Japonsku: Počiatky uctievania japonských božstiev a ich odraz v kronikách*, dizertačná práca, Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav religionistiky 2012.

88 K. Fiala, *Kodžiki...*, 137. Spojenie „spurní bohovia“ popisuje miestne božstvá zeme, danej oblasti, ktoré si mal Džinmu na základe slov bohyne Amaterasu podrobiť. Fiala zároveň píše, že havran je dodnes posvätným symbolom bohyne slnka a celej prefektúry Wakajama, v ktorej sa nachádza oblasť Kumano. Kidder ponúka zaujímavé doplnenie, keď spomína trojného havrana ako staroveký kórejský symbol slnka, viď Edward Kidder, *Japan Before Buddhism*, New York: Frederick A. Praeger 1959, 164.

89 George Aston, *Nihongi: Chronicles of Japan from the Earliest Times to AD 697*, Tokyo: Tuttle Publishing 1972: I, 21.

Kumano je preto od dávnoveku prezentované ako oblasť obývaná mnohými *kami*. Tiež je popisované ako kraj požehnaný prítomnosťou a ochranou nebeských božstiev, a rovnako aj ako miesto spojené so smrťou. Uctievanie božstiev v oblasti Kumano sa však nespomína len v mýtických príbehoch uvedených kroník, ale jeho tradícia siaha až do prehistorických dôb. Aj preto Kumano pretrvalo ako kultové centrum aj v období Nara (710–794), kedy do tejto oblasti smerujú prví asketickí mnísi, ktorí pravdepodobne nadviazali na staršie formy náboženskej praxe pochádzajúcej z kraja Kumano. Ako dôkaz čulej aktivity v ranom období dejín buddhizmu v Japonsku môže slúžiť aj nález najstaršej sošky bódhisattvy Kannon v tejto oblasti, ktorá pochádza zo 7. storočia.⁹⁰

Obr. 1. Ochranný talizman z oblasti Kumano so štylizovanými vyobrazeniami trojného havrana, prastarého kumanského symbolu

Podle Barbara Ruch (ed.), *Engendering Faith: Women and Buddhism in Premodern Japan*, Ann Arbor: Center for Japanese Studies, The University of Michigan 2002, 559.

V súvislosti s buddhizmom sa oblasť Kumano spája s legendou, ktorá predstavuje pôvodné buddhistické božstvá (*hondži*) vo forme lokálnych *kami* (*suidžaku*) a ktorej dej sa vracia až do starovekej Indie. Podľa tohto príbehu mal panovník magadhskeho kráľovstva tisíc manželiek, ale žiadna z nich mu nepovila syna. Jedna jeho manželka menom Gosuiden sa oddane modlila k bódhisattve Kannon, aby si ju panovník všimol.

⁹⁰ Elizabeth ten Grotenhuis, *Japanese Mandalas: Representations of Sacred Geography*, Honolulu: University of Hawai'i Press 1998, 163.

Kannon jej prosby odmenila tým, že pôvodne prostú ženu premenila na nevídanú krásavicu, ktorá sa stala kráľovou favoritkou a otehotnela. Jej obľúbenosť u kráľa však vzbudila nenávisť ostatných panovníkových manželiek, ktoré sa najprv všemožne snažili pripraviť ju o očakávaného potomka, ale bez úspechu. Odhodlané zbaviť sa svojej sokyne za každú cenu nechali ostatné kráľove manželky odvieť Gosuiden do ďalekých hôr a tam jej odňať hlavu. Rovnako ako aj seba, tak aj osud svojho syna vložila Gosuiden do rúk buddhov a bódhisattvov, ktorí nad ním bdeli po dobu troch rokov po matkinej smrti. Počas tejto doby dieťa pilo mlieko z tela svojej bezhlavej matky a nechalo sa krmiť divokými zvermi. Neskôr ho našiel horský askéta, ktorý ho vychovával až do jeho siedmich rokov, kedy mu princ prezradil svoj skutočný pôvod. Askéta odviezol princa ku kráľovi, ktorý ho ihneď požiadal, aby pomocou svojich magických schopností priviedol zosnulú Gosuiden späť k životu. Keď sa tak stalo, všetci sa radostne objali a kráľ, jeho manželka Gosuiden a mladý princ spolu s mníchom-askétom a niekoľkými ďalšími konkubínami odleteli do Japonska, kde sa usídlili v horách v Kumane.⁹¹ Gosuiden sa tak stala hlavným božstvom v tejto oblasti, tzv. Kumano *gongen* 熊野権現, ktoré je v skutočnosti spojením troch rôznych božstiev sídliačich v troch hlavných šintó svätyniach, roztrúsených v horách kraja Kumano. Kumano *gongen* preto predstavuje nielen japonskú emanáciu pôvodne indického ženského božstva, ale súčasne aj jednotnú manifestáciu všetkých ostatných božstiev uctievaných v pútnickej oblasti Kumano.

Kumano ako pútnické centrum

V pútnickej oblasti kumanských hôr stoja tri najdôležitejšie svätyne: Hlavná svätyňa Kumano *hongú taiša*, tzv. Nová svätyňa Kumano *šingú taiša* (tiež nazývaná Kumano Hajatama *taiša*) a Kumano Nači *taiša*, pomenovaná podľa presláveného vodopádu Nači, ktorý je sám o sebe uctievaný ako miestne božstvo *kami*. Tieto tri svätyne sú zároveň miestami uctievania buddhistických božstiev, a to buddhu Amidu (v Hlavnej svätyni Kumano *hongú taiša*), liečiteľského buddhu Jakušiho (v Novej svätyni) a Tisícrukej bódhisattvy Kannon (v Kumano Nači *taiša*).⁹² Toto jednotné uctievanie buddhistických božstiev v šintó svätyniach v oblasti Kumano pochádza z polovice 11. storočia, kedy

91 Ikumi Kaminishi, *Explaining Pictures: Buddhist Propaganda and Etoji Storytelling in Japan*, Honolulu: University of Hawai'i Press 2006, 219.

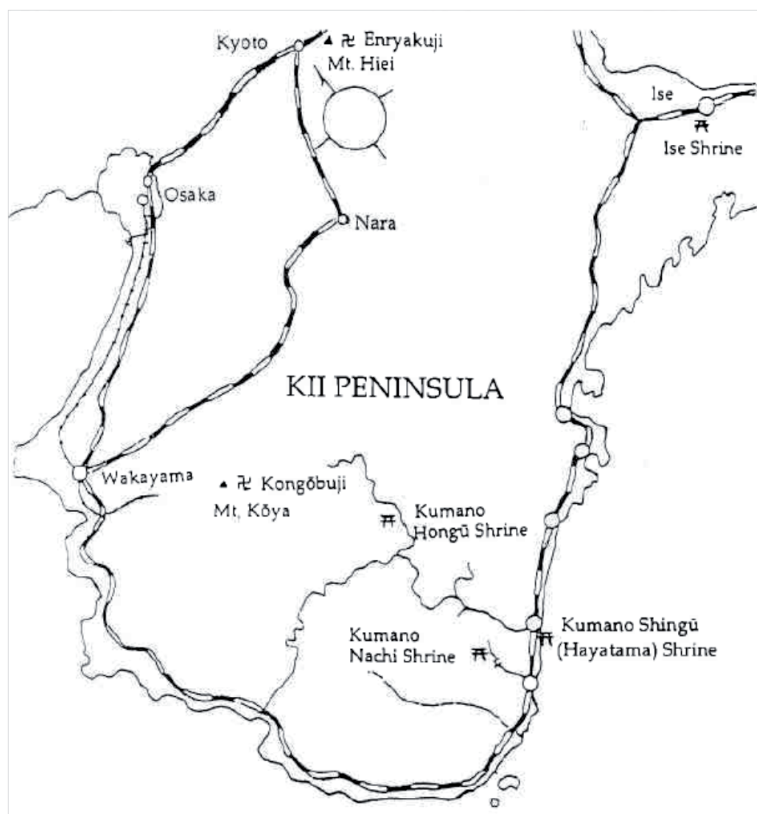
92 V texte sú uvádzané japonské mená božstiev. Amida je japonské označenie pre buddhu Amitábhhu, buddhu nekonečného svetla, Jakuši je buddha Bhaišadžaguru, tiež nazývaný buddha liečiteľ, a Kannon je bódhisattva Avalókitéšvara, bódhisattva súcitu. Viď napríklad Damien Keown, *Oxford Dictionary of Buddhism*, Oxford: Oxford University Press 2004.

Kumano začalo predstavovať pútnickú destináciu nielen pre mníchov a potulných svätcov, ale aj pre členov dvorskej šľachty a široké vrstvy bežného obyvateľstva. Všetky tri svätyne sú umiestnené na vrcholoch kumanských hôr, ktoré sa jednotne nazývajú Tri kumanské vrcholy, Kumano *sanzan* 熊野三山, a slúžia ako popisné označenie pre celú kumanskú oblasť. Buddha Amida, uctievaný v Hlavnej svätyni Kumano Hongú *taiša*, navodzuje predstavu, že medzi oblasťou Kumano a Západným rajom buddhu Amidu, Zemou blaženosti Sukhávati, existuje priama súvislosť. Kumano preto začalo byť považované za Amidov raj blaženosti na zemi, a oblasť svätyne Nači bola stotožňovaná so zemským rajom bódhisattvy Kannon, po japonsky Fudarakusen.⁹³ Aj z tohto dôvodu sa veľa pútnikov vydávalo na cestu do kraja Kumano, „aby ešte počas života napodobnili vlastnú cestu do zeme Sukhávati, ktorú dúfali podniknúť po svojej smrti“⁹⁴ a Kumano sa tak stalo najznámejšou pútnickou oblasťou vrcholného stredoveku.⁹⁵ Celá púť sa obvykle začínala v hlavnom meste Kjóta, ktoré je od Kumana vzdialené približne 330 km (mapa 1). Cesta najprv viedla do hlavnej svätyne Kumano Hongú *taiša*, odkiaľ sa pútnici vydali na 130 km dlhú cestu smerom na pobrežie do svätýň Kumano Šingú *taiša* a Kumano Nači *taiša*. Spiatočná cesta smerovala najprv opäť do hlavnej svätyne Hongú *taiša*, a až potom naspäť do Kjóta. Celá púť medzi hlavným mestom a kumanskými horami, ktorá merala približne 800 km, trvala v stredovekom období dva alebo viac týždňov a pútnici sa na tento náročný pochod vydávali vo viere, že tým môžu ovplyvniť svoje znovuzrodenie v Západnom raji buddhu Amidu.

93 Blízka súvislosť medzi buddhom Amidom a bódhisattvou Kannon, ako aj ich časté spoločné ikonografické vyobrazenie, sú vysvetľované na základe ich vzájomnej spojitosti: Kannon je považovaná za duchovného nasledovníka buddhu Amidu, za jeho pomocníka a sprievodcu. Jedna z japonských foriem bódhisattvu Kannon, Šó Kannon bosacu 聖觀音菩薩, sa údajne zrodila zo svetelného lúča, ktorý vyžaroval z Amidovho pravého oka. Viď Louis Frédéric, *Buddhism: Flammarion Iconographic Guides*, Paris – New York, Flammarion 1995: 155.

94 E. ten Grotenhuis, *Japanese Mandalas...*, 164.

95 I. Kaminishi, *Explaining Pictures...*, 162–163.

Mapa 1. Polostrov Kii

Na severe polostrova sa nachádza chrám Enryakudži na hore Hiei, hlavný chrám školy Tendai, ktorý mal zo severovýchodu ochraňovať hlavné mesto Kjóto. Ďalej južne vo vnútrozemí je hora Kója, hlavné centrum ezoterickej školy Šingon, a východne od nej je trojica kumanských svätýň. Vyššie na severe, východne od miest Kjóto a Nara je svätýňa v Ise, miesto uctievania slnečnej bohyne Amaterasu. Celý polostrov tak predstavuje pútnu oblasť viacerých škôl a rôznych tradícií.

Podle Barbara Ruch (ed.), *Engendering Faith: Women and Buddhism in Premodern Japan*, Ann Arbor: Center for Japanese Studies, The University of Michigan 2002, 466.

Význam Kumana, ležiaceho v samom strede polostrova Kii, ako pútnického centra je nespochybniteľný. Vlastne je možné povedať, že celá juhovýchodná oblasť polostrova Kii bola od nepamäti zásadnou pútnickou oblasťou. Stačí si pripomenúť prípad mnícha Kúkaia (774–835), zakladateľa ezoterickej školy Šingon, ktorý prežil dlhé obdobie

v odlúčení a praktizoval asketický tréning podľa vzoru potulných svätých mužov *hidžiri* 聖. Síce nevieme, v ktorých horských oblastiach pobýval Kú kai v priebehu rokov 791–804, kedy o ňom chýbajú v heianských kronikách zmienky,⁹⁶ je však možné predpokladať, že sa jednalo práve o oblasť v blízkosti hlavného mesta Nara na spomínanom polostrove Kii, keďže práve na hore Kó ja južne od hlavného mesta vybudoval Kú kai neskôr hlavný chrám a sídlo svojej školy. Inak tomu nebolo ani v prípade jeho súčasníka a ďalšieho významného mnícha obdobia Heian menom Saičó (767–822), ktorý krátko po svojej mníšskej ordinácii v roku 785 opustil hlavné mesto Nara, aby sa v oblasti hory Hiei – neskôr centra školy Tendai, ktorej učenie priniesol do Japonska na začiatku 9. storočia – venoval životu v odlúčení a odriekaní. Na hore Hiei sa Saičó venoval aj meditácii, uctievaniu božstiev a štúdiu buddhistických textov. Ako sa dozvedáme v Cambridge History of Japan, jeho rozhodnutie „pobývať na hore Hiei bolo v súlade s praktikami mnohých mníchov tej doby, ktorých cieľom bola očista a možno aj získanie nadprirodzených síl prostredníctvom odriekania v horách“.⁹⁷

Nielen oblasti hory Hiei a hory Kó ja boli odvekými centrami asketického tréningu japonských mníchov, či už ordinovaných alebo potulných, ale aj ďalšie regióny na polostrove Kii lákali mnohých pútnikov. Severovýchodne od hory Kó ja sa nachádzajú horské oblasti Ómine a Jošino, ktoré sú dodnes pútnickými centrami potulných mníchov *jamabuši* 山伏. Mnísi *jamabuši* sa síce oficiálne nehlásili k žiadnej škole etablovaného buddhizmu, avšak pôsobili ako putovní učitelia a propagátori buddhistického učenia medzi obyčajným ľudom. *Jamabuši* boli taktiež známi ako liečitelia, exorcisti a znalci rôznych remesiel, vďaka čomu počas svojho cestovania naprieč krajinou pomáhali bežnému obyvateľstvu. Hory pre nich boli naopak miestom asketickej praxe, prostredníctvom ktorej nadobúdali svoje magické schopnosti, ale tiež dosahovali tzv. buddhovstvo v tomto tele, japonsky *sokušin džóbcu* 即身成佛, ktoré bolo vrcholným cieľom ich náboženského tréningu.⁹⁸ V priebehu svojho pobytu v horách tejto oblasti – počas ktorého sa pútnická trasa tiahla medzi horami Jošino, Ómine a Kumano – zdolávali asketickí mnísi vrchol po vrchole, aby si mohli uctiť buddhov, bódhisattvov a *kami* vykonávaním rituálov zasvätených rôznym božstvám. Hory boli pre asketických pútnikov zároveň miestom, ktoré poskytovalo výživu potrebnú k prežitiu a vývoju.

Akoby doposiaľ spomínané kultové centrá stále neboli dostatočným odkazom významu celej oblasti vo vzťahu k náboženským púťam prevažne buddhistických škôl,

96 Stanley Weinstein, „Aristocratic Buddhism“, in: Donald H. Schively – William H. McCullough (eds.), *The Cambridge History of Japan: Volume 2 Heian Japan*, Cambridge: Cambridge University Press 2008, 449–516: 474.

97 Stanley Weinstein, „Aristocratic Buddhism...“, 462.

98 Hitoshi Miyake, „Religious Rituals in Shugendo: A Summary“, *Japanese Journal of Religious Studies* 16/2–3, 1989, 101–116.

na východnom pobreží polostrova Kii, severne od kraja Kumano, sa nachádza aj šintó svätýňa Ise, zasvätená bohyni Amaterasu ómikami 天照大御神, ktorá je považovaná za božského predka japonského cisárskeho rodu. Vďaka tomu je celá oblasť Ise považovaná za posvätnú pôdu, vyhradenú hlavnej bohyni japonského šintó panteónu. Súhrnne preto môžeme povedať, že polostrov Kii sa vyznačuje veľkým množstvom zásadných chrámových komplexov, šintó svätýň a kultových centier, ktoré sú rovnako dôležité pre buddhistickú aj šintó tradíciu.

Kumanské mníšky

Celá pútnická trasa v oblasti Kumano bola spájaná s postavami už spomínaných kumanských mníšok, tzv. Kumano *bikuni* (obr. 2), ktoré je možné popísať ako ženy-kazateľky propagujúce buddhistické učenie medzi miestnymi pútnikmi. Boli to potulné mníšky, ktoré podobne ako *jamabuši*⁹⁹ rozširovali svoje znalosti o buddhistickom učení, o karmickom zákone príčiny a následku,¹⁰⁰ na príklade vyobrazenia buddhistických pekiel podľa miesta pôvodu nazývanom Mandala Desiatich svetov (obr. 3). Za pomoci tejto mandaly, ktorá predstavuje ilustrovaný obraz života a smrti, vrátane znázornenia pekelných oblastí, do ktorých sa môže bytosť na základe svojich skutkov prerodiť, vysvetľovali kumanské mníšky základy buddhistického učenia. Barbara Ruch ich popisuje nasledujúcim spôsobom:

„Poväčšinou sedeli vonku, na rohoži položenej popri rušnej ceste, v charakteristickom rečníckom postoji s jedným kolenom zdvihnutým, a spievali nejakú pieseň, príbeh alebo kázeň podľa farebných malieb, ktoré viseli vedľa nich na prenosnom stojane, prípadne na stene nablízku. Pritom ukazovali paličkou, na konci ktorej mali bažantie

99 O vzťahu medzi mníchmi *jamabuši* a kumanskými mníškami, prípadne o informáciách o ich prostitúcii viď Barbara Ruch, „Woman to Woman: Kumano *bikuni* Proselytizers in Medieval and Early Modern Japan“, in: Barbara Ruch (ed.), *Engendering Faith: Women and Buddhism in Premodern Japan*, Ann Arbor: Center for Japanese Studies, The University of Michigan 2002, 537–580; alebo Bernard Faure, *The Power of Denial: Buddhism, Purity and Gender*, Princeton – Oxford: Princeton University Press 2003, príp. I. Kaminishi, *Explaining Pictures...*

100 Slovo karma znamená čin, skutok. Zákon karmy implikuje princíp o príčine a následku, z ktorého vyplýva, že každý dobrovoľný a úmyselný skutok nutne spôsobuje určitý následok; akýkoľvek čin nevyhnutne vyúsťuje v následok, ktorý je predurčený charakterom prvotného skutku. Zároveň platí, že pred dôsledkami karmy nie je možné uniknúť a nikto, vrátane Buddhu, nemá schopnosti odpustiť následky zlých skutkov. Pre podrobný výklad viď Damien Keown, *Oxford Dictionary of Buddhism...*, 137–138.

perá, na detaily príbehu pred nimi, ktorý približovali svojim poslucháčom. Obvykle ich sprevádzala mladá mníška-pomocníčka, ktorá medzi obecenstvom posielala naberačku s dlhou rúčkou a zbierala príspevky na opravu a údržbu chrámových budov na horách v Kumane.¹⁰¹

Obr. 2. Kumanská mníška a jej pomocníčka

Mníška sedí na zemi, jedno koleno má zdvihnuté a pomocou paličky ukazuje na Mandalu Desiatich svetov zavesenou pred sebou, prostredníctvom ktorej vysvetľuje zákon karmy a princíp prerodovania v sansáre. Na mandale je vidieť oblúk života, pod ním znak pre srdce – *kokoro* • 心 – a jednotlivé pekelné oblasti. Za ňou sedí jej pomocníčka, mladá mníška s oholenou hlavou, ktorá má v ruke naberačku na dlhej rúčke, aby mohla od zhromaždených poslucháčov vyberať peniaze.

Podle Ikumi Kaminishi, *Explaining Pictures: Buddhist Propaganda and Etoki Storytelling in Japan*, Honolulu: University of Hawai'i Press 2006, obr. 9.

101 B. Ruch, „Woman to Woman...“, 561.

Obr. 3. Kumanská Mandala Desiatich svet

Horná časť mandaly zobrazuje oblúk života, ktorý predstavuje jednotlivé fázy v živote človeka. Jej dolná časť vyobrazuje rôzne buddhistické peklá, do ktorých sa vchádza šintó bránou *torii* zároveň označujúcou vstup do svätyne božstiev *kami*. V strede mandaly je umiestnený jej hlavný odkaz: (1) buddhistický oltár, na ňom obetiny slúžiace k nasýteniu zosnulých bytostí a hladných duchov, nad nimi (2) japonský znak pre srdce – kokoro • 心 – ktorý označuje stred, láskavosť, súciti a empatiu, a (3) tesne pod oblúkom života stojí buddha Amida pripomínajúci možnosť znovuzrodenia v Západnom raji blaženosti.

Podľa Ikumi Kaminishi, *Explaining Pictures: Buddhist Propaganda and Etoki Storytelling in Japan*, Honolulu: University of Hawai'i Press 2006, obr. 8.

Spojenie medzi ilustrovaným obrazom (po japonsky *e 絵*) a hovoreným slovom vysvetľujúcim (*toku 解*) princípy zákona karmy sa ukázalo byť efektívnou metódou „kázania obrázkov“ (*etoki 絵解き*), za pomoci ktorej kumanské mníšky šíрили buddhistické myšlienky o odplate za skutky prítomného života. Toto učenie mohlo byť dôležité najmä pre „ženy, ktoré málokedy môžu ísť na púte do chrámov a nikdy nepočuli kázeň ani nič podobné, a nevedia, čo si počať s týmto životom, k nim sa boli kumanské mníšky schopné dostať a kázať im buddhistickú dharmu“.¹⁰² Kumanské mníšky tak na jednej strane kázali buddhistické učenie medzi bežným ľudom, medzi pútnikmi v horách Kumano a okolí, súčasne však za tieto služby vyberali peňažné dary (japonsky *kandžin 勧進*), ktoré odovzdávali v miestnych chrámoch a svätyniach. Ich príspevky do tzv. „náboženskej ekonómie“¹⁰³ v oblasti Kumano museli byť značné, keďže práve vďaka nim došlo k oprave svätyne bohyně Amaterasu v Ise, ktorá prišla o podporu cisárskeho dvora v období neskorého stredoveku.¹⁰⁴

Buddhistické mníšky v Japonsku boli sprvu, krátko po príchode Buddhovho učenia do krajiny, veľmi vítané a podporované. Dokonca prvou osobou vysvätenou v Krajine vychádzajúceho slnka bola žena, mníška menom Šima (narodená v r. 520), ordinovaná v roku 584 za vlády cisára Bidacua.¹⁰⁵ Táto mníška, známa pod svojím buddhistickým menom Zenšin, bola spolu so svojimi dvoma žiačkami zároveň vyslaná do Kórey k ďalšiemu štúdiu buddhizmu, čo bolo v dejinách japonského buddhizmu po prvýkrát, kedy bol niekto vyslaný na štúdiá na pevninu.¹⁰⁶ O buddhistických mníškach tohto obdobia sa zároveň dozvedáme, že boli veľmi aktívne a zúčastňovali sa dokonca oficiálnych buddhistických ceremónií v cisárskom paláci.¹⁰⁷ Nielen medzi buddhistickou sanghou, ale aj medzi laickými ženami – cisárovnami a dvorskými šľachtičnými – bolo veľa prívrženkýň buddhizmu, ktoré silno podporovali rozširovanie Buddhovho učenia v krajine. Ako dokazujú literárne a umelecké pamiatky z tej doby, ženy sa aktívne podieľali najmä na malovaní a vyšívaní buddhistických vyobrazení, ako aj na prepisovaní buddhistických sútier. S príchodom oficiálnych zmien v organizácii buddhistickej sanghy, ktoré nastali začiatkom 8. storočia v súvislosti so Saičóovými aktivitami o založenie samostatnej školy Tendai, však došlo k značným obmedzeniam

102 B. Ruch, „Woman to Woman...“, 547.

103 Alison Tokita, *Performance and Text: Gender Identity and the Kumano Faith*, <<http://intersections.anu.edu.au/issue16/tokita.htm>> [25. 7. 2013].

104 B. Faure, *The Power of Denial...*, 251.

105 B. Ruch, „Woman to Woman...“, 538.

106 *Ibid.*

107 Kazuhiko Yoshida, „Religion in the Classical Period“, in: Paul Swanson – Clark Chilson (eds.), *Nanzan Guide to Japanese Religions*, Honolulu: University of Hawai'i Press 2006, 144–162: 155.

týkajúcim sa práve ženskej sanghy. Ako píše Jošida: ženy „stratili možnosť byť ordinované a počet oficiálne vysvätených žien značne klesol. Veľa ženských kláštorov stratilo zdroje podpory a bolo opustených, z niektorých sa stali mužské chrámy. Ženy tak boli vytlačené zo štátnych a dvorských buddhistických ceremónií a ťažisko ich aktivít sa presunulo do iných oblastí“.¹⁰⁸ Nie je preto vylúčené, že medzi tieto „iné oblasti“ sa počítalo aj potulné kazateľstvo v blízkych oblastiach v okolí hlavného mesta, medzi ktoré kraj Kumano nesporne patril.

Ženy a hory v kontexte japonských náboženstiev

V duchu náboženského synkretizmu stredovekého Japonska v sebe hlavné božstvo uctievané v kraji Kumano, kombinujúce božstvo Kumano *gongen* zároveň zahŕňa buddhistické božstvá uctievané v kumanských svätyniach, a preto zosobňuje ich jednotnú a celistvú podobu. Príbeh o indickej princeznej odkazuje na prastaré korene buddhizmu v krajine jeho zrodu, odkiaľ do Japonska priletel kráľ so svojou rodinou, aby sa tu usadil. Táto legenda preto príkladne ilustruje, ako si vážený indický panovník dobrovoľne vybral Kumano za miesto svojho ďalšieho pobytu, vyzdvihujúc tak Japonsko ako krajinu rovnocennú Indii a jej starovekej buddhistickej tradícii. Príbeh o magadhskom kráľovi a jeho manželke tak vo svojej podstate dodal autoritu a dôveryhodnosť pútnickej praxi v oblasti Kumano, a tiež zdôraznil spojitosť medzi princeznou Gosuiden a kumanskými ženami, či už mniškami alebo pútničkami. V tomto kontexte zohrávajú dôležitú úlohu práve ženské aspekty legendy o princeznej Gosuiden – modlitby k ženskej podobe bódhisattvu Avalókitéšvara, fyzická krása, počatie syna, pôrod a (znovu)zrodenie – ktoré predstavovali kľúčové prvky pripomínajúce význam kraja Kumano ako pútnického centra otvoreného ženám. Božstvo Kumano *gongen* je preto stelesnením charakteristických ženských schopností a vlastností, ktoré dali vzniknúť novým božstvám spájajúcim myšlienky buddhizmu a šintó, a zároveň prezentovali kraj Kumano ako prístupný a vítajúci ženské pútničky.

Vychádzajúc z významu polostrova Kii a jeho mnohých asketických centier a pútnických oblastí po stáročia lákajúcich početné davy návštevníkov by sa dalo predpokladať, že chrámy a svätyne v tejto oblasti sú otvorené pre ľudí všetkých spoločenských vrstiev a skupín, ale opak je pravdou. V skutočnosti je práve v súvislosti

108 Kazuhiko Yoshida, „Religion in the Classical Period...“, 155.

so špecifickými predstavami, ktoré sa v Japonsku od nepamäti spájajú s horami ako posvätnými príbytkami božstiev, dôležité pripomenúť, že ich prístupnosť v tomto kraji je obmedzená. Napríklad svätyňa v Ise je všeobecne neprístupná bežným obyvateľom aj v dnešnej dobe – a inak tomu nebolo ani v minulosti – a do jej areálu smú vstúpiť len členovia japonského cisárskeho rodu a vybraní kňazi slúžiaci v svätyni bohyně Amaterasu. Oblasť hory Kója, rovnako ako aj hora Hiei, bola historicky neprístupná ženám od doby, kedy boli ustanovené za centrá buddhistických škôl Tendai a Šingon na začiatku 9. storočia, a púť po hore Ómine je pre ženy dodnes zakázaná. Tieto obmedzujúce nariadenia sú výsledkom vnímania ženy ako nečistej bytosti, ktoré vyplývajú z jej spojitosti s krvou, menštruáciou a pôrodom. Na základe tejto myšlienky bol v obdobiach Heian a Kamakura formulovaný zákaz o vstupovaní žien do posvätných oblastí, po japonsky *njonin kekkai* 女人結界. V japonskom kontexte je však dôležité poznamenať, že sa opätovne jedná o odraz typického prelínania buddhistických a šintó prvkov, keďže v oboch tradíciách je možné nájsť odkazy pre takéto obmedzenia voči ženám.

V japonskom ponímaní boli hory od nepamäti považované za miesto prebývania *kami*, a teda posvätný priestor, do ktorého sa mohlo vstupovať len v určitých vymedzených obdobiach a za konkrétnych okolností.¹⁰⁹ Tiež nie všetkým bol však tento prístup umožnený, nakoľko horské oblasti boli zároveň považované za svet nielen nadprirodzených, ale aj zosnulých bytostí, a preto boli úpätia hôr vyhradené ako miesta posledného odpočinku mŕtvych, kam pozostalí odkladali ich telá.¹¹⁰ Po príchode buddhizmu do Japonska sa hory stali svetom *kami* a zosnulých predkov, a tiež posvätnými oblasťami, ktoré zároveň slúžili buddhistickým mníchom ako zdroje očisty a obnovy. V tejto súvislosti prevláda presvedčenie, že horské božstvá, *yama no kami* 山ノ神, boli nadprirodzené bytosti ženského pohlavia: „Najposvätejšie hory v Japonsku sú považované za príbytky plodných ženských *kami* s neukojiteľným sexuálnym pudom“.¹¹¹ Carmen Blacker podporuje tento staroveký názor, keď doslova píše, že „hory sú príbytkom horského božstva *jama no kami*, bez pomoci ktorého nie je možné vykonať bezpečný pôrod, a kde môžeme objaviť toto božstvo v podobe ženy podstupujúcej pôrodné bolesti hlboko v kopcoch.“¹¹² Preto je tiež rozšírené povedomie, že horské

109 Allan Grapard, „Flying Mountains and Walkers on Emptiness: Toward a Definition of Sacred Space in Japanese Religions“, *History of Religions* 21/3, 1982, 195–221: 196–197; alebo H. Byron Earhart, *Náboženství Japonska: Mnoho tradic na jedné svaté cestě*, Praha: Prostor, 1999, 112–118.

110 Carmen Blacker, *The Catalpa Bow: A Study of Shamanic Practices in Japan*, London: RoutledgeCurzon 1999, 58–63.

111 I. Kaminishi, *Explaining Pictures...*, 161.

112 Carmen Blacker, *The Catalpa Bow...*, 63.

božstvá žiarlili na iné ženy, ktoré by mali vstúpiť do týchto oblastí, do ich priestoru.¹¹³ Výnimku tvorili mladé dievčatá, ktoré ešte nemenštruovali, prípadne ženy po prechode, ktoré taktiež neboli spájané s biologicky determinovanými charakteristikami plodnosti, materstva a sexuality, implikujúce ich spoločenské role matiek, dojok, pôrodných babíc, manželiek a mileniek. Mladé panny a ženy po prechode boli v kontexte tradičného šintó a ľudových náboženských praktík nielen akceptované, ale dokonca vítané. Tieto dve skupiny nemenštruujúcich žien predstavovali jediné osoby ženského pohlavia, ktoré smeli komunikovať s božstvami. Ženy, ktoré vykonávali rituály pre *kami*, sa súhrnne označovali ako kňažky miko alebo médiá *itako* (巫女・神子・巫子), nazývané tiež *kamisama* (神様・カミサマ). Tradične sa nimi stávali na jednej strane panny v ešte dievčenskom veku, a na druhej strane staršie ženy, ktoré prekonalí prechod, a teda nepatrili do skupiny plodných žien, ktoré svojou spojitosťou s menštruačnou a pôrodnou krvou podliehali konceptu znečistenia, tzv. *kegare* 穢れ. Všeobecne tiež prevládal názor, že ženy po prechode prekonalí „nečisté ženské okolnosti“, a teda sa často stávalo, že aj v domácnosti preberali zvláštne povinnosti, ktoré im prináležali z titulu ich veku a stavu.¹¹⁴

Na tomto mieste je dôležité poznamenať, že tradičné šintó pred príchodom buddhizmu nepoznalo pojem znečistenia krvou ani strach z neho. Ako dôkaz nám môže poslúžiť veľa príbehov z kroniky *Kodžiki*, v ktorých sa smrť a sexualita vyskytuje bok po boku, často bez hodnotiacich komentárov či náznakov akýchkoľvek negatívnych dôsledkov. Ukázkovým príkladom z *Kodžiki* nech je prípad syna cisára Keikóa menom Jamato takeru, v ktorom hrdinu od dvorenia vznešenej Mijazu hime neodradí ani jej menštruácia.¹¹⁵ Viaceré staršie príbehy v kronikách preto nenaznačujú strach z krvi alebo poškvvrny *kegare*, a tiež sa nezdá, že by pôrod a obavy s ním spojené mali priamu súvislosť z poškvvrnenia krvou. Naopak, pravdepodobnejšie vysvetlenie sa ponúka v spojitosti s pôrodom ako nebezpečnou udalosťou, ktorá môže rodiacu ženu priviesť blízko smrti a sveta zosnulých, ktorý bol predsa len obyčajnému človeku neprístupný.¹¹⁶ Zákazy určené ženám majú preto svoje korene nie v spojitosti so ženami a menštruačnou a pôrodnou krvou, ale v strachu zo smrti, ktorej sa ženy môžu počas pôrodu priblížiť. Na podporu tohto starovekého spôsobu vnímania smrti môžeme opäť uviesť príklad

113 Paul Groner, „Vicissitudes in the Ordination of Japanese ‚Nuns‘ during the Eighth through the Tenth Centuries“, in: Barbara Ruch (ed.), *Engendering Faith: Women and Buddhism in Premodern Japan*, Ann Arbor: Center for Japanese Studies, The University of Michigan 2002, 65–108: 78.

114 Ženy po prechode boli všeobecne inak zahŕňané do spoločenského života, resp. im prináležali iné role a postavenie, než vydaným ženám v plodnom veku. Vid' I. Kaminishi, *Explaining Pictures...*, 219.

115 K. Fiala, *Kodžiki...*, 192–194.

116 B. Faure, *The Power of Denial...*, 69.

z kroniky *Kodžiki*, v ktorej boh Izanagi vykoná rituálnu očistu *misogi* 禊 po tom, čo sa vráti z návštevy posmrtnej ríše Jomi, krajiny mŕtvych, a nie po každom pôrode bohyně Izanami, ktorých bolo dovtedy nespočetne.¹¹⁷ Potreba Izanagiho očisty v rieke preto nevychádzala zo strachu z poškrvny krvou alebo pôrodom, ale zo strachu z kontaktu so smrťou.¹¹⁸

Z pohľadu buddhizmu bol zákaz ženám týkajúci sa ich vstupu do posvätných oblastí výsledkom snahy etablovaných buddhistických škôl o zaistenie nábožensko-rituálnej čistoty mníchov. Ženy mali sprvu zakázaný prístup na hory Hiei a Kója, centier buddhistických škôl Tendai a Šingon, pretože obe miesta boli dejiskom rituálov na ochranu štátu (鎮護国家の祈祷所). Mnísi, ktorí vykonávali tieto rituály, mali byť preto nielen slobodní, ale mali zároveň žiť v čistote a zdržanlivosti, aby boli ich rituály účinnejšie.¹¹⁹ Zákaz vstupu ženám do areálov buddhistických komplexov a posvätných hôr bol ospravedlnený pomocou tradičných buddhistických argumentov, ktoré prezentovali ženu ako fyzicky a duchovne nečistú. Žena bola – z pohľadu dominantnej mužskej buddhistickej sanghy – vnímaná ako pokušiteľka zaťažená svojou minulosťou karmou, kvôli ktorej nemôže dosiahnuť znovuzrodenie ako vyššia duchovná bytosť.¹²⁰ Tento prístup sa nazýva teória o tzv. Piatich prekážkach (*gošō* 五障, príp. *icucu no sawari* 五つの障り), alebo inými slovami o piatich formách reinkarnácie, ktoré sú mimo dosahu žien. Medzi ne patria: (1) znovuzrodenie ako boh Brahma, tvorca všetkých božstiev, (2) znovuzrodenie ako boh Indra, hlavný strážca božstiev, (3) znovuzrodenie ako Mára, boh túžby, (4) znovuzrodenie ako čakravartin, univerzálny svetovládca a (5) znovuzrodenie ako buddha, prebudená bytosť. Buddhistickí mnísi začali tiež rôzne morálne vlastnosti pripisované ženám – ako napríklad falosť, márnosť a chamtivosť – prezentovať súčasne ako príčiny aj dôsledky ich zlej karmy.¹²¹ Myšlienky o nečistote žien mali svoju obdobu aj v kontinentálnej Číne, avšak v stredovekom Japonsku v obdobiach Heian a Kamakura bola teória o Piatich prekážkach použitá nielen ako vysvetlenie toho, prečo ženy nemôžu v ďalších inkarnáciách dosiahnuť vyššie stupne existencie, ale aj ako dôvod pre ich vykázanie z posvätných oblastí.¹²²

117 K. Fiala, *Kodžiki...*, 58–60.

118 Staroveké japonské rituály, z ktorých mnohé sú namierené na prinavrátenie duše do oslabeného tela chorého či umierajúceho, nasvedčujú tomu, že strach zo smrti bol medzi najstaršími japonskými spoločenstvami všadeprítomný. Viď napr. Carmen Blacker, *The Catalpa Bow...*; alebo aj Z. Kubovčáková, *Politizácia božstiev kami...*, 10.

119 P. Groner, „Vicissitudes in the Ordination of Japanese „Nuns“...“, 77.

120 Viď Kazuhiko Yoshida, „The Enlightenment of the Dragon King's Daughter in the Lotus Sutra“, in: : Barbara Ruch (ed.), *Engendering Faith: Women and Buddhism in Premodern Japan*, Ann Arbor: Center for Japanese Studies, The University of Michigan 2002, 297–324: 308–311.

121 B. Faure, *The Power of Denial...*, 63.

122 B. Faure, *The Power of Denial...*, 63.

Ako bolo spomínané vyššie, prax konania púti do oblasti Kumano je veľmi stará, ako môžeme odvodiť z tradície potulných mníchov *jamabuši* patriacich k asketickému hnutiu *šugendó* 修験道, ktorí nadviazali na staroveké náboženské obyčaje tradičného šintó pretrvávajúce v odľahlých horských oblastiach.¹²³ Asketickí mnísi *jamabuši* však neboli len potulnými pútnikmi v týchto oblastiach, ale až do obdobia Edo, kedy dochádza k štátnej kontrole náboženských skupín, boli zároveň zodpovednými správcami kumanských chrámov, resp. všetkých buddhistických pútnických centier na polostrove Kii.¹²⁴ Okrem mníchov *jamabuši* zvykli pútnické cesty do oblasti Kumano podnikajúť aj členovia vyšších spoločenských vrstiev, ako dokazuje prípad abdikovaného cisára Uda z roku 907, ktorého príklad neskôr nasledovali ďalšie generácie panovníkov.¹²⁵ Jednalo sa prevažne o abdikovaných panovníkov, ktorých družiny sprevádzali aj ich manželky a cisárovne matky. Zároveň existovalo veľa cisárovien a ďalších šľachtických, ktoré podnikli púť do Kumana samy, bez sprievodu manželov. Boli to jednak ony, ktoré podporili myšlienku ženských púti do tejto oblasti, no nezaostal ani ľudový folklór. V priebehu 14. storočia sa rozšírila populárna legenda o Izumi Šikibu (približne 978–1036), príslušníčke heianskej aristokracie a známej poetke, ktorá spropagovala kumanské púte medzi ženami všetkých spoločenských vrstiev. Táto legenda spomína, ako sa Izumi Šikibu vybrala na púť do Kumana, ale cestou začala menštruovať. S hlavou v smútku chcela od púte odstúpiť, pretože jej stav by podľa rozšíreného povedomia mohol božstvá uraziť.¹²⁶ Pri tej príležitosti zložila báseň, v ktorej odhalila skutočný dôvod, prečo nemôže pokračovať v ceste. V noci sa jej však prisnil sen, v ktorom ju oslovuje hlavné miestne božstvo Kumano *gongen* – miestna japonská emanácia indickej princeznej Gosuiden, a teda ženské božstvo – aby sa jej priznalo, že je „božstvom, ktoré nedbá takých vecí, akými sú mesačné ťažkosti“.¹²⁷ Izumi Šikibu svoj sen a jeho vyjadrenie kumanskej bohyně vzala ako súhlas a pokračovala preto v púti. Vzhľadom na dobu, kedy sa táto legenda rozšírila, sa nepochybné jedná o fiktívnu udalosť, ktorá bola úmyselne skonštruovaná v storočiach po smrti Izumi Šikibu s cieľom pozdvihnúť popularitu kumanských púti v ženských kruhoch. V celom Japonsku existuje veľa príbehov, v ktorých vystupuje Izumi Šikibu, a tento jednoznačne prispel k rozšíreniu povedomia

123 Paul Swanson, „A Japanese Shugendō Apocryphal Text“, in: George Tanabe (ed.), *Religions of Japan in Practice*, Princeton: Princeton University Press, 1999, 246–253: 247.

124 E. ten Grotenhuis, *Japanese Mandalas...*, 164.

125 Cisár Širakawa podnikol púť do Kumana 12-krát, cisár Toba 23-krát, cisár Goširakawa 33-krát, cisár Gotoba 29-krát, cisár Gosaga dvakrát a cisár Kamejama raz. Viď I. Kaminishi, *Explaining Pictures...*, 219.

126 B. Faure, *The Power of Denial...*, 72.

127 I. Kaminishi, *Explaining Pictures...*, 161.

o dôležitosti oblasti Kumano ako popredného pútnického centra, ktoré je otvorené ženám všetkých vrstiev a stavov.¹²⁸

Záver

Už vieme, že hory boli z pohľadu starovekého šintó aj buddhizmu oblasťami, do ktorých ženy nemali prístup – v každej tradícii pre to existovali iné dôvody – a tento úzus bol v celej oblasti polostrova Kii po stáročia striktno dodržiavaný. Oblasť Kumano sa však z tohto vzorca vymykala, vďaka čomu sa stala obľúbenou pútnickou destináciou pre ženy z vyšších aj nižších spoločenských vrstiev. K rozšíreniu tradície náboženských pútí v horách Kumano prispeli aj dve stredoveké legendy vyzdvihujúce rolu ženy ako telesnej, biologickej a sexuálnej bytosti. Legenda o indickej princeznej predstavuje ženu, ktorá porodí nielen svojich biologických potomkov (princezná Gosuiden porodí syna), ale v prenesenej rovine dáva vzniknúť aj celej „rodine“ ďalších božstiev na čele s jednotnou ženskou manifestáciou v podobe kombinujúcej podoby božstva Kumano *gongen*. Na druhej strane príbeh heianskej šľachtickej Izumi Šikibu pripomína, že aj tým pútničkám, ktoré by podľa dávnej predstavy o ženách ako nečistých bytostiach nemali mať prístup do hôr ako sídiel *kami*, je vďaka milosti najvyššieho božstva tejto oblasti – ženského božstva – dovolené podniknúť cestu po kumanských svätyniach.

Vyššie uvádzané príklady navodzujú spojenie medzi ženami a menštruačnou krvou, prípadne medzi ženami a pôrodom, zrodom nového života. Nemenej podstatným je v tejto súvislosti aj spojenie oblasti Kumano so smrťou, ktorá sa traduje od doby prvých japonských kroník na príklade bohyně Izanami a tiež je pripomínaná v legende o princeznej Gosuiden. Paralela medzi ženami a smrťou, ktorá je všadeprítomná v kumanských horách, nakoniec nebola úplne neprirodzená, pretože ženy – matky, rodičky a milenky – na jednej strane počas pôrodu síce udeľovali život, zároveň ho však (v prípade potratu) mohli aj odobrať. Navyše, ženy sa počas pôrodu nachádzali v stave, ktorý z pohľadu jednoduchého stredovekého človeka hraničil so smrťou, a preto mali takpovediac moc nielen nad životom, ale aj nad smrťou. V duchu týchto predstáv boli kumanské hory pre ženy vyhľadávanou pútnickou destináciou: nielen preto, že sem ženy mali prístup i napriek všeobecne rozšíreným názorom o ženskom znečistení *kegare*, ale aj vďaka obrazu kraja Kumano, ktoré v ich očiach predstavovalo dokonalé pútnické miesto vlastnej duchovnej očisty a obnovy. Oblasť Kumano v sebe spájala prvky buddhizmu

128 *Ibid.*

aj šintó – uctievanie buddhistických božstiev bok po boku s vyzdvihovaním starovekých šintó prvkov ženskej plodnosti spojených s vnímaním hôr ako zdroja života a súčasne aj miesta smrti – zároveň však predstavovala miesto, kam prúdili zástupy ženských pútničiek z osobných aj univerzálnych náboženských dôvodov v záujme o vlastnú očistu a spásu.